

Zrinka Šimunić

Filozofski fakultet u Sarajevu
Franje Račkog 1
71000 Sarajevo, BiH
simzr@bih.net.ba

ŽENEVSKI MODEL ANALIZE DISKURSA MODULARNOG TIPA: GENEZA, ZNAČAJ I PERSPEKTIVE

Cilj ovog rada je da predstavi ženevski model analize diskursa modularnog tipa, te da ukaže na njegov značaj i razvojni potencijal. Prikaz osnovnih izvora ženevskog modela, te presjek njegovih najznačajnijih razvojnih etapa, trebali bi omogućiti da se stekne predstava kako o osnovnim principima modularnog pristupa verbalnoj interakciji tako i o kompleksnosti i multidimenzionalnosti diskursivnih fenomena promatranih iz modularne interakcijske perspektive. Teorijski značaj modularnog pristupa sastoji se u integriranju različitih koncepcija analize pojedinih aspekata diskursa u globalni pristup složenosti diskursivne organizacije, a praktični u mogućnosti njegove primjene, integralne ili selektivne, u različitim oblastima ljudske djelatnosti.

Uvodne napomene

Postoje različiti pristupi složenoj problematici diskursa i različiti modeli i instrumenti njegove analize. Samo na francuskom govornom području pojedini diskursivni fenomeni, pa i sam pojam diskursa, u središtu su žučnih rasprava između pobornika različitih modela analize diskursa (*analyse du discours*), diskursivne analize (*analyse de discours*) i analize diskursâ (*analyse des discours*)¹. Svaki od ovih modela na svoj način doprinosi afirmiranju mlade znanstvene discipline koja je sebi postavila ambiciozan cilj – opisati sve diskurse na svim jezicima.

¹ U naslovu nedavno objavljenog rječnika koristi se termin analiza diskursa (*Dictionnaire d'Analyse du Discours*). Što se tiče drugog termina, on je za jedne (Adam 1999: 40) istoznačan sa prvim, dok je za druge, posebice za pristalice pragmatike diskursa (cf. Reboul & Moeschler 1998: 21–71), njegova negacija. Posljednji termin je uveo J.-M. Adam: "A l'*analyse de/du discours*, qui est une théorie générale de la discursivité, nous préférons substituer une *analyse DES discours* attentive à la diversité des pratiques discursives humaines" (Adam 1999: 40). Adam smatra tekstualnu lingvistiku sastavnim dijelom analize diskursâ (*analyse des discours*).

Međutim, koliko god razlike u mišljenju podstiču sustavna istraživanja pojedinih aspekata diskursa, toliko nepomirljivost stavova do koje ove razlike mogu dovesti sprečava sagledavanje međusobne povezanosti njegovih sastavnih komponenti, a time ne samo da koči dalji razvoj analize diskursa, već dovodi u pitanje i njeno mjesto među jezičnim znanostima². Cilj ovog rada je da prezentira modularni pristup analizi diskursa, koji je nastao kao odgovor na teorijsku i praktičnu potrebu da se ova opasnost otkloni. Geneza ženevskog modela analize diskursa, kao najkompletnijeg te stoga i najreprezentativnijeg modela analize diskursa modularnog tipa, od njegove početne (Roulet 1981, 1985, Roulet *et al.* 1985, Roulet 1986, 1987, 1988) do najnovije verzije (Roulet 1999, 2000, 2001, Roulet & Fillietaz & Grobet 2001, Roulet 2002), te prikaz osnovnih principa modularnog pristupa, trebali bi omogućiti da se stekne uvid kako u širinu i otvorenost samog modela tako i u kompleksnost i multidimenzionalnost diskursa kao njegovog predmeta izučavanja.

1. Izvori ženevskog modela analize diskursa³

Za razliku od tzv. francuske škole analize diskursa, a i njemačke *Textlinguistik*, u kojima centralno mjesto zauzimaju pojmovi dobre uobličivosti i koherentnosti⁴, ženevski model analize diskursa usredotočen je na diskurs procesa pregovaranja (*négociation*) i na rekursivnu hijerarhijsku strukturu koja iz tog procesa proističe. Svoju posebnost ovaj model duguje specifičnim uvjetima u kojima se razvijao. Naime, potrebno je istaći da su konstituiranju ženevskog modela analize diskursa doprinijela razmišljanja istraživača koji se bave (direktno ili indirektno) fenomenom diskursa u okviru različitih disciplina (analize diskursa, pragmatike te konverzacione analize anglo-saksonske provenijencije) i područja znanosti (jezičnih znanosti, ali i sociologije, psihologije, filozofije i antropologije).

Osim toga, ovaj model nastavlja tradiciju ženevske lingvističke škole. Iako se već Saussure može, u izvjesnom smislu, smatrati pretečom analize diskursa⁵, njen početak označilo je inauguralno predavanje Saussureovog nasljednika Ballya, odr-

² Tako Charolles & Combettes (1999), u članku posvećenom novijoj historiji analize diskursa, ukazuju na mogućnost da se u bliskoj budućnosti analiza diskursa nađe u okvirima pragmatike. "Cette hypothèse n'est, à notre avis, guère envisageable, ni guère souhaitable. Elle n'est guère envisageable concrètement, parce que si l'analyse du discours se confondait un jour avec la pragmatique, elle continuerait de toute façon à occuper une place à part dans cette discipline, ne serait-ce qu'en raison de la particularité (et de l'abondance) des analyses consacrées aux marques d'organisation séquentielle du discours qui posent des questions tout de même différentes de celles que l'on rencontre lorsqu'on s'intéresse à l'interprétation des énoncés isolés en contexte" (1999: 93–94).

³ Ovaj kratki pregled izvora ženevskog modela oslanja se na poglavlje "De la linguistique de la langue à l'analyse du discours" knjige u kojoj je prezentirana najnovija verzija ženevskog modela (Roulet 2001a: 11–26).

⁴ Za pregled novije historije analize diskursa i glavnih tendencija u okviru pojedinih škola pogledati Charolles & Combettes (1999) te Charaudeau & Maingueneau *et al.* (2002).

⁵ Ne treba zaboraviti da Saussureove analize anagramatične strukture latinskih saturnskih stihova predstavljaju prvi primjer istraživanja pravilnosti u jednoj diskursivnoj formi i, stoga, svojevrsnu prethodnicu analize diskursa. Osim toga, Saussure je razmišljao i o znanosti koja bi proučavala sve sustave znakova, semiologiji, kao okviru za jednu takvu analizu.

žano 1913. godine na Ženevskom sveučilištu. Bally je tada predložio da se između lingvistike jezika (*linguistique de la langue*) i lingvistike govora (*linguistique de la parole*), koje je razlikovao Saussure, uspostavi stilistika ili lingvistika enoncijacije (*linguistique de l'énonciation*)⁶. Svojim interesom za probleme upotrebe jezika u određenoj situaciji (odnosno međuovisnosti jezične i situacijske komponente diskursa), te razlikovanjem *thème/propos* i *pensée personnelle/pensée communiquée* (1944: 37–38) – kao okosnicom njegove informacijske i polifonijske organizacije – Ballyeva stilistika otvara put analizi diskursa.

Ovdje je moguće navesti samo imena istraživača i njihove osnovne teze koje su utjecale na razvoj ženevskog modela:

– Jakobson (1963) i Benveniste (1974) daju prioritet izučavanju dijaloškog diskursa, “fundamentalne realnosti sa kojom se lingvist susreće” (1963: 32), smatrajući monolog varijantom dijaloga, “fundamentalne strukture” (1974: 85), te istražuju pravilnosti ne samo na nivou jezične, već i na nivou tekstualne dimenzije diskursa⁷;

– Bahtin (Bakhtine 1977) doprinosi definiranju diskursa kao situirane verbalne interakcije u njenim jezičnim i situacijskim dimenzijama, te uvođenju silaznog metodološkog postupka njegove analize od većih jedinica ka manjim (1977: 137–141), suprotno praksi koja preovlađuje kod sljedbenika saussureovskog “apstraktnog objektivizma” (1977: 117);

– Pike (1967) smatra rečenicu potpuno neadekvatnim ishodištem i ciljem analize i ističe nužnost primjene unificirane metode analize strukture ljudskog ponašanja koja bi se primjenjivala na verbalne i neverbalne aktivnosti⁸. Model tzv. tagemske analize koji predlaže ovaj Sapirov sljedbenik počiva na koncepciji rekurzivne hijerarhijske strukture;

– tri analitička filozofa – Austin (1970), Searle (1972, 1982) i Grice (1979) – doprinose razvoju metoda analize dijaloškog diskursa, te definiranju funkcije kontekstualnih informacija i implicitnog značenja⁹;

⁶ “En somme, je reste fidèle à la distinction saussurienne entre la langue et la parole, mais j’annexe au domaine de la langue une province qu’on a beaucoup de peine à lui attribuer: la langue parlée envisagée dans son contenu affectif et subjectif. Elle réclame une étude spéciale: c’est cette étude que j’appelle la stylistique. Un des objets de mon enseignement sera de montrer comment la stylistique s’emboîte dans la linguistique générale” (Bally 1913: 26).

⁷ Tako će Jakobson 1960. godine, u svom čuvenom izlaganju o odnosima između lingvistike i poetike, uvesti često citiranu distinkciju između šest jezičnih funkcija (referencijalne, ekspresivne, konativne, fatičke, metajezike i poetske), ukazujući pri tome na važne parametre diskursivne aktivnosti. Interesantna je i Jakobsonova definicija poetske funkcije: fonički, sintaktički i semantički paralelizmi karakteristični za sekvence u kojima dominira poetska funkcija prelaze rečenične okvire. Benveniste će nešto kasnije uspostaviti distinkciju između jezičnog i diskursivnog nivoa lingvističke analize (1966: 130).

⁸ Poput Bahtina, i Pike ističe nužnost primjene silaznog metodološkog postupka (od diskursivnih ka jezičnim jedinicama). Pikeov model analize, međutim, može se primijeniti isključivo na monološki diskurs, jer nije u stanju da “ukáže na specifičnost strukture razmjene” (Roulet 2001a: 18–19).

⁹ Austin i Searle su zaslužni za prelazak sa nedovoljno definiranog pojma iskaz (*énoncé*) na koncept govornog čina (*acte de langage*) kao sastavnog dijela diskursivne aktivnosti, te za uvođenje pojma ilokutorne funkcije (*fonction illocutoire*) za definiranje jednog tipa odnosa karakterističnog za konstituente razmjene. Grice je prvi koji se interesirao za principe na kojima počiva konverzacija i za vrste implicitnog značenja.

– Sperber & Wilson (1989) objašnjavaju, u svojoj teoriji relevantnosti, inferencijalne mehanizme koji djeluju u procesu komunikacije;

– Goffman (1973, 1974) objašnjava ulogu implicitnog u održavanju potrebne distance među sugovornicima u interakcijama “licem u lice”, te definira princip uvažavanja integriteta sugovornika kao osnov najveće tekstualne jedinice – razmjene (*échange*);

– Sacks (1992) i Schegloff (1996) nastoje definirati pravila o odvijanju konverzacije na osnovu analize velikog broja autentičnih razgovora;

– Ducrot *et al.* (1980) i Berrendonner (1983) doprinose analizi lokalne strukture diskursa. Ducrot će ukazati na ključnu ulogu konektora, koji sadrže instrukcije o vezama između konstituenata diskursa i (eventualnih) implicitnih informacija. Berrendonner će razriješiti problem heterogenosti informacija na koje se mogu odnositi konektori i anafore uvođenjem pojma diskursivne memorije (M)¹⁰;

– konačno, Sinclair & Coulthard (1975), Labov & Fanshel (1977) i Franck (1980) doprinose analizi makrostrukture diskursa, situirajući problematiku govornih činova u okvir analize dijaloga. Sinclair & Coulthard prvi predlažu deskripciju hijerarhijske strukture razmjene, koja obuhvaća tri nivoa: razmjenu, intervenciju i čin. Labov & Fanshel ukazuju na značaj prakseološke i inferencijalne dimenzije razmjene, dok Franck opisuje upotrebu tzv. markera konverzacijske strukture.

Međutim, ni autori zaokupljeni mikrostrukturom diskursa, ni oni okrenuti analizi njegove makrostrukture, nisu na zadovoljavajući način razriješili problem strukture intervencije, prijelazne diskursivne jedinice. Ustvari, trebaće kombinirati Pikeovu koncepciju rekursivne hijerarhijske strukture, Ducrotovu i Franckovu analizu relacija između konstituenata intervencije, te Sinclair & Coulthardovu koncepciju strukture razmjene da bi se u prvoj verziji ženevskog modela analize diskursa (Roulet *et al.* 1985) ponudilo rješenje kojim su obuhvaćeni različiti nivoi analize, uključujući i intervenciju.

2. Prva verzija ženevskog modela (Roulet 1981, 1985, Roulet *et al.* 1985, Roulet 1986, 1987, 1988)

Kao što se iz pregleda izvora ženevskog modela može zaključiti, prva verzija “artikulacije diskursa u suvremenom francuskom jeziku” nastala je na raskrižju nekoliko pragmalingvističkih pravaca. Na njen konačan oblik odlučujuću je ulogu, međutim, odigrala Bahtinova teza o uvjetovanosti strukture diskursa principima verbalne interakcije. Osim toga, Bahtin je uveo, a ženevski model preuzeo, silazni

¹⁰ Prema Berrendonneru, konektori i anafore odnose se u svakom slučaju na informaciju u M, a ta informacija može imati izvor u enciklopedijskom znanju, u neposrednom kognitivnom okruženju, u tekstu ili u inferencama izvedenim iz jednih ili iz drugih. Ovaj autor će se tako pridružiti Ballyu i Bahtinu u stavu da se diskurs ne sastoji samo od jezičnih informacija i jedinica, već i od onih referencijalnih (kontekstualnih).

metodološki postupak analize jezičnih fenomena, koji polazi od “oblika i tipova verbalne interakcije, određenih konkretnim uvjetima u kojima se ona realizira”, da bi prešao na analizu “govornih činova”, sastavnih elemenata verbalne interakcije, i tek na kraju na interpretaciju “jezičnih oblika” (1977: 141).

Prva verzija ženevskog modela razlikuje pet tipova diskursivnih jedinica, od najvećih, inkurzije i tranzakcije, preko razmjene i intervencije, do najmanjih, govornih činova¹¹. Sukladno Pikeovoj tezi o postojanju kontinuiteta u hijerarhijskoj strukturi između diskursivnih i jezičnih jedinica, u prvoj verziji ženevskog modela napuštena je Benvenisteova distinkcija između jezičnog i diskursivnog ustrojstva, čime je otvorena mogućnost primjene na diskurs hijerarhijskog modela sintaktičkog tipa.

Najveća diskursivna jedinica, *inkurzija*, definirana je kao “verbalna interakcija čiji početak označava susret dva sugovornika, a svršetak njihovo razdvajanje” (Roulet *et al.* 1985: 23). Ona se može razložiti na tri konstituenta: subordiniranu razmjenu čija je funkcija *otvaranje* inkurzije, glavnu razmjenu koja ima funkciju *tranzakcije*, te subordiniranu razmjenu koja ima funkciju *zaključenja* inkurzije. Dok je sama tranzakcija definirana kao diskursivna jedinica čiji je okvir određeni tranzakcijski predmet (*objet transactionnel*) (Auchlin & Zenone 1980), inkurzija se može odnositi na više tranzakcijskih predmeta i, prema tome, uključiti niz tranzakcija, koje mogu biti u odnosu koordinacije ili subordinacije¹².

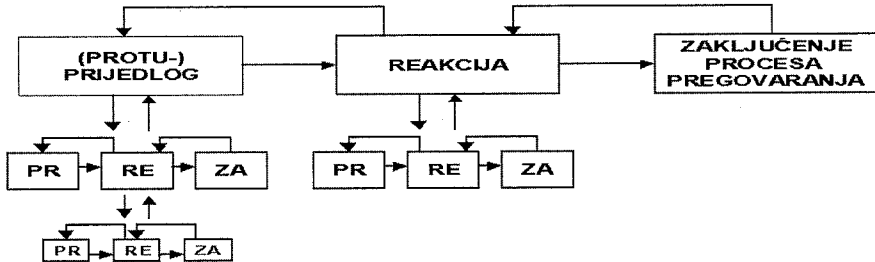
Bitno je naglasiti da se već u prvoj verziji ženevskog modela inzistira na dinamičnom karakteru hijerarhijske strukture diskursa. U osnovu ženevskog modela su ideja da postojanje nekog problema stvara potrebu za pregovaranjem u cilju njegovog rješavanja i teza da je tekstualna hijerarhijska struktura “površinska” u odnosu na “dubinsku” strukturu procesa pregovaranja¹³:

¹¹ Potrebno je napomenuti da je elaboriranje prve verzije ženevskog modela počelo 1979. godine. Analiza autentičnih konverzacijskih sekvenci dovela je do prvog modela artikulacije diskursa kojim su obuhvaćena četiri nivoa (*incursion, transaction, échange, acte*). Kako se ovaj model ubrzo pokazao nedostatnim, pod utjecajem Sinclair & Coultharda uveden je jedan prijelazni nivo, *intervention* (engl. *move*) (Roulet 1981).

¹² Eddy Roulet ilustrira koordinaciju više tranzakcija na primjeru kupovine nekoliko knjiga u jednoj knjižari, a subordinaciju na primjeru neuspjele kupovine jedne knjige iza koje slijedi njena narudžba (Roulet *et al.* 1985: 23).

¹³ Konceptcija tekstualne hijerarhijske strukture kao “površinske” (*structure émergente*) u odnosu na “dubinsku” strukturu procesa pregovaranja (*processus de négociation sous-jacent*) predstavlja svojevrsnu primjenu principa generativne gramatike na analizu diskursivnih jedinica. Iako se ova paralela između sintaktičkih i diskursivnih fenomena zasniva na (preuranjenom i pomalo neopretnom) ukidanju distinkcije između jezičnog i diskursivnog ustrojstva, ne može se osporiti njen doprinos u rasvjetljavanju zakonitosti na kojima počiva složena organizacija diskursa, a naročito njegova tekstualna dimenzija. Stoga i ne treba čuditi što se upravo postavka o dinamičnom karakteru tekstualne hijerarhijske strukture prešućuje u većini kritičkih prikaza ženevskog modela analize diskursa. Zanimljivo je da ovu temeljnu postavku pristalice pragmatike diskursa vješto zaobilaze u svojim, inače temeljitim, analizama, kako bi osporili znanstvenu utemeljenost analize diskursa (Reboul & Moeschler 1998: 39–55).

Shematski prikaz procesa pregovaranja

Razmjena, kao konstituent hijerarhijske tekstualne strukture, predstavlja rezultat procesa pregovaranja, koji je u pozadini svake interakcije. Ženevski model, pod utjecajem Goffmana (1973), razlikuje dva tipa razmjene: konfirmacijski (*échanges confirmatifs*) i reparacijski (*échanges réparateurs*). Prvi tip čine subordinirane razmjene čija je funkcija otvaranje i zaključenje inkurzije, a drugi tip glavna razmjena koja ima funkciju tranzakcije. Konstituenti razmjene su intervencije: po dvije u slučaju konfirmacijskog tipa razmjene, tri, pet, sedam i više u slučaju reparacijskog tipa razmjene.

Intervencija i razmjena su najbolje opisane diskursivne jedinice u ovoj verziji ženevskog modela, prva zasnovana na principu monološke, a druga na principu dijaloške zaokruženosti¹⁴. Pod monološkom zaokruženošću podrazumijeva se potreba za jasnim formuliranjem svake od tri faze (*proposition, réaction, ratification*) u procesu pregovaranja, kako sugovornik ne bi imao razloga otvarati sekundarni proces pregovaranja radi dodatnih objašnjenja¹⁵, a pod dijaloškom zaokruženošću potreba za postizanjem obostrane suglasnosti sugovornika (*contrainte du double accord*), kao preduvjetom za zaključenje procesa pregovaranja (Roulet *et al.* 1985: 15). Definirana su i pravila na kojima počiva hijerarhijska struktura razmjene te vrste odnosa između njenih konstituenata. Konfirmacijski tip razmjene usmjeren je na potvrđivanje ili uspostavljanje odnosa između sugovornika, i sadrži dvije intervencije. Naime, “budući da prva intervencija izražava suglasnost sugovornika o tipu odnosa koji se želi uspostaviti, dovoljna je potvrda (konfirmacija) tog odnosa od strane sugovornika, da bi se postigla dijaloška zaokruženost i razmjena zaključila”

¹⁴ U prvoj verziji modela koriste se termini *complétude interactive* za monološku, te *complétude interactionnelle* za dijalošku zaokruženost (Roulet *et al.* 1985, Roulet 1986, 1987). Oni će postupno biti zamijenjeni terminima *complétude monologique* i *complétude dialogique*.

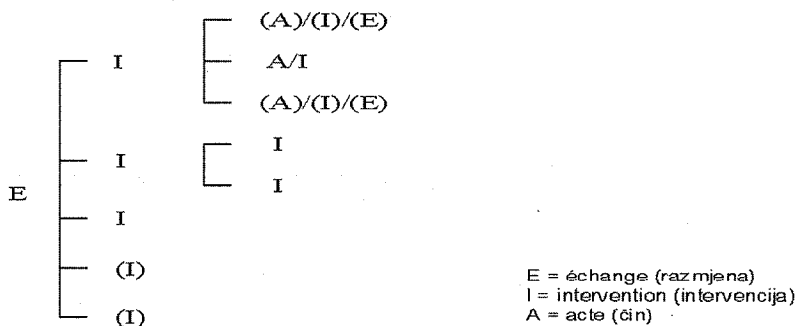
¹⁵ Potrebno je istaći da nijedna intervencija nije zaokružena sama po sebi, koliko god bila dobro pripremljena i motivirana, već da je sugovornik taj koji odlučuje o njejoj monološkoj zaokruženosti: i najpotpunija intervencija (sa govornikovog stanovišta) može dati povoda otvaranju sekundarnog procesa pregovaranja ukoliko je sugovornik ocijeni nepotpunom.

(Roulet *et al.* 1985: 24)¹⁶. Reparacijski tip razmjene, usmjeren na neutraliziranje potencijalne prijetnje koju svaka inicijalna intervencija predstavlja za teritorijalni integritet (*face négative*) sugovornika, sastoji se od najmanje tri intervencije, neophodne za postizanje dijaloške zaokruženosti: inicijalna intervencija (prva intervencija) mora biti prihvaćena od strane sugovornika (druga intervencija), a ova pozitivna reakcija sugovornika zatim prihvaćena od autora prve intervencije (treća intervencija). U slučaju otvaranja subordiniranih razmjena, ova struktura može biti proširena na pet, sedam i više intervencija, sve do postizanja dijaloške zaokruženosti¹⁷.

Za razliku od Sinclair & Coulthardove linearne koncepcije strukture intervencije, kojom nisu bile obuhvaćene sekundarne intervencije i razmjene, česte u autentičnim dijalozima, niti dat uvid u rekursivnost diskursivnih sekvenci, prva verzija ženevskog modela nudi jednu razrađeniju koncepciju intervencije kao konstituenta razmjene. S jedne strane, ova će koncepcija omogućiti precizniju analizu interne strukture intervencije, naročito načina uvezivanja subordiniranih konstituenata, i ponuditi rekursivni mehanizam¹⁸ pomoću kojeg se može objasniti struktura svih oblika razmjene. S druge strane, ona će osigurati primjenu modela na deskripciju monološkog diskursa, čija struktura ima oblik više ili manje složene intervencije.

Na shematskom prikazu hijerarhijske strukture razmjene koji slijedi fakultativni konstituenti intervencije su u zagradi, a znak / označava mogućnost izbora:

Shematski prikaz hijerarhijske strukture razmjene

¹⁶ Tipični primjeri konfirmacijskog tipa razmjene su pozdravljanje i zahvaljivanje, koji se nalaze na početku (a), odnosno na kraju (b) konverzacije: a) *Dobar dan/Dobar dan*; b) *Hvala/Molim; Doviđenja/Doviđenja*.

¹⁷ Kao ilustracija može poslužiti slijedeći primjer, u kojem su konstituenti glavne razmjene (koordinirane) intervencije 1, 2, 3, a konstituenti subordinirane razmjene (koordinirane) intervencije 4, 5: 1) *Idemo li večeras u kino?* 4) *U koliko sati?* 5) *U osam.* 2) *U redu, idemo.* 3) *Drago mi je.* Glavna razmjena je tipa *question/réponse/évaluation* (po ugledu na strukturu koju predlažu Sinclair & Coulthard (1975: 46) – *initiating move/responding move/follow-up move*).

¹⁸ Rekursivnost hijerarhijskog modela zasniva se na mogućnosti da određeni konstituent (intervencija) sadrži konstituente istog i višeg ranga.

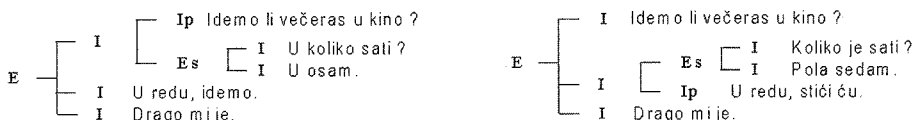
Analiza hijerarhijske strukture razmjene počiva na strogo određenim pravilima¹⁹, ali istovremeno pruža mogućnost za različite interpretacije određenog tipa razmjene²⁰ i za analizu “različitih tipova razmjene, koji se javljaju u određenoj situaciji ili u određenoj kulturi” (Roulet 1988: 31). Rasvjetljavanje hijerarhijske organizacije diskursivnih jedinica predstavlja, ustvari, najznačajniji doprinos ženevskog modela analizi složene organizacije diskursa. Spomenimo i to da je u ovoj verziji ženevskog modela ponuđen i prvi opis konektora u suvremenom francuskom jeziku na osnovu analize autentičnih dijaloga, kao i prvi opis polifonijske i strategijske dimenzije diskursa.

Prva verzija ženevskog modela ostavila je, međutim, otvorenim pitanje definicije najmanje diskursivne jedinice. Naime, govorni čin u smislu Searlove teorije (1972) svodio se na rečenicu, a, kako su kasnija istraživanja pokazala, najmanja diskursivna jedinica ne može se poistovjetiti sa najvećom sintaktičkom jedinicom, niti se na njenu definiciju može primijeniti uzlazni metodološki postupak karakterističan za deskripciju jezične strukture. Osim toga, ni dvije najveće diskursivne jedinice, inkurzija i tranzakcija, nisu poblje opisane.

Na taj je način ovaj prvi model artikulacije diskursa ispunio samo prva dva od “četiri zahtjeva na koja bi morao odgovoriti model sustavne analize složene strukture diskursa: 1) opisati strukturu svih tipova diskursa (dijaloških i monoloških, pisanih i usmenih, književnih i neknjiževnih); 2) definirati principe i kategorije koji omogućuju produkciju neograničenog broja diskursivnih struktura; 3) opisati različite nivoe organizacije diskursa i njihove međusobne veze; 4) ukazati na heterogenost diskursa, koji često predstavlja kombinaciju različitih tipova sekvenci” (Roulet 1991: 53). Tek će primjena modularnog pristupa na analizu diskursa omogućiti ženevskom modelu da odgovori na druga dva zahtjeva.

¹⁹ Roulet postavlja slijedeća tri pravila analize hijerarhijske strukture: “1) Razmjena se sastoji od intervencija, u principu dvije u slučaju konfirmacijskog i tri u slučaju reparacijskog tipa razmjene, odnosno pet, sedam i više u slučaju negativne reakcije; 2) Intervencija se sastoji od najmanje jedne intervencije (ili jednog čina), ispred i/ili iza koje(g) se mogu naći čin, intervencija ili razmjena; 3) Svaki konstituent može se sastojati od koordiniranih konstituenata istoga ranga”. Ova definicija, kao i shematski prikazi procesa pregovaranja i hijerarhijske strukture razmjene, nalaze se u pregledu historijskog razvoja hijerarhijskog modela (Roulet & Fillietaz & Grobet 2001: 53–58).

²⁰ Pristalice linearne koncepcije strukture konverzacije (cf. Kerbrat-Orecchioni 1990: 241–243) smatraju da teza o hijerarhijskoj strukturi razmjene, a naročito o načinu uvezivanja subordiniranih konstituenata, ne odgovara stvarnosti, i kao argument navode mogućnost da se subordinirana razmjena uveže, ne sa prethodnom intervencijom, već sa intervencijom koja slijedi (p = glavni, s = subordinirani):

Prema Rouletu, obje strukture su moguće, ali one odgovaraju dvjema različitim interpretacijama: u prvom slučaju subordinirana razmjena nadopunjuje pitanje, a u drugom priprema odgovor.

3. Prelazak na model analize diskursa modularnog tipa (Roulet 1991, 1995, 1996, 1997)

Heterogenost i kompleksnost diskursivnih fenomena nametnuli su potrebu prelaska sa unificiranog pristupa, karakterističnog za prvu verziju ženevskog modela (kao i za njemu bliske pragmatolingvističke modele), na modularni pristup, odnosno sa globalnog i multidimenzionalnog modela na model modularnog tipa, koji će istaći posebnost svake od diskursivnih dimenzija, kao i njihovu međuovisnost²¹. “Odabrali modularni pristup verbalnoj interakciji znači početi od postavke da pojedina njena obilježja pripadaju različitim područjima, karakterističnim po sustavima spoznaja koji su neovisni, ali u stalnoj međusobnoj vezi” (Roulet 1991: 56–57). Ovakav bi pristup, smatra Roulet, trebao doprinijeti otklanjanju moguće konfuzije između različitih dimenzija organizacije verbalne interakcije, produbiti opis svake od dimenzija i zaustaviti stvaranje novih teorijskih entiteta, koji nisu ništa drugo nego jedna nova kombinacija već postojećih, modelom potvrđenih, svojstava²².

U razvijanju jednog takvog pristupa moguće je ili krenuti od manjeg broja modula koji odgovaraju već poznatim dimenzijama diskursa, ili unaprijed postaviti jedan integralni model, uključivši sve module vezane za funkcioniranje verbalne interakcije, pa i one koji odgovaraju još nedovoljno ispitanim dimenzijama. Roulet će se odlučiti za drugi postupak, budući da ovaj “privilegira viziju cjeline sustava, ne svodeći se na već poznate dimenzije” (1991: 57)²³.

Roulet, kao i Charaudeau (1989), polazi od postavke da verbalna interakcija predstavlja dodirnu točku između verbalnog repertoara i određene situacije, te da su konstrukcija i interpretacija interakcije podvrgnute ograničenjima jezične, situ-

²¹ “Postoji potreba ne samo za pristupom koji bi uzeo u obzir glavne dimenzije diskursa, već i za modelom koji bi omogućio njihovo integriranje i u kojem bi središnje mjesto zauzimao rekursivni mehanizam. Kako su pokazala istraživanja na području sintakse, na određenom stupnju heterogenosti i složenosti analiziranih pojava može biti korisno zamijeniti globalni ili multidimenzionalni pristup modularnim pristupom (cf. Chomsky 1987), koji bi bio u stanju ukazati istovremeno na posebnost svake od komponenti i na njihove međusobne odnose” (Roulet 1991: 56).

²² Henning Nølle također pravi distinkciju između “unitarnog i unificiranog” pristupa i onog “modularnog” (1994: 271), a ovaj posljednji definira na slijedeći način: “Modularni pristup je, pojednostavljeno rečeno, pristup koji pribjegava teorijskom modelu sastavljenom od određenog broja autonomnih pod-sustava nazvanih **moduli**, u kojemu svaki modul obrađuje jednu ograničenu problematiku. Modul se može shvatiti kao konstituent jedne parcijalne teorije – ili jedne **mini-teorije** – koja sadrži sustav (lokalnih) pravila sa precizno utvrđenim područjem primjene. Različiti moduli su zatim povezani između sebe pomoću sustava globalnih pravila, nazovimo ih **metapравilima** (*métarègles*) sustava. Da bi bio dio sustava, svaki modul mora biti povezan metapравilima sa još najmanje jednim modulom. Središnja ideja koja stoji iza svakog modularnog pristupa je da nikada ne treba izgubiti iz vida globalnu koncepciju onoga što se radi. Ustvari, prednost modularnog pristupa sastoji se u mogućnosti definiranja i analize jedne vrste fenomena u potpunom neovisnosti od drugih vrsta, što daje analizi njihovih međusobnih odnosa eksplikativnu vrijednost” (1994: 11).

²³ Roulet također precizira da se u njegovom modelu “pojam modularnosti odnosi na funkcioniranje verbalne interakcije, a ne na funkcioniranje ljudskog uma, kao što je to slučaj kod Fodora (1983) i Garfielda (1987)” (Roulet 1991: 58).

acijske i diskursivne prirode. U ovoj prijelaznoj verziji, koja predstavlja ustvari tek “prvi inventar najvažnijih modula” (Roulet 1991: 58), po četiri od ukupno petnaest modula pripadaju verbalnom repertoaru: leksički, sintaktički, grafo-fonijski i semantički modul; i situaciji u kojoj se odvija interakcija: društveni, referencijalni, psihološki i interakcijski modul. Diskursivnim dimenzijama obrađenim u prvoj verziji modela (hijerarhijskoj i polifonijskoj dimenziji), u ovoj prijelaznoj verziji pridodato je još pet diskursivnih modula: relacijski, enoncijativni, informacijski, periodički i kompozicijski modul.

Prvi “inventar” najvažnijih modula (Roulet 1991: 59)

		VERBALNI REPERTOAR		
		leksički		
		grafo-fonijski	sintaktički	semantički
D I S K U R S	RELACIJSKI	HIJERARHIJSKI		INFORMACIJSKI
	ENONCIJATIVNI			PERIODIČKI
	POLIFONIJSKI			KOMPOZICIJSKI
		psihološki	referencijalni	interakcijski
		društveni		
		SITUACIJA		

Tri modula zauzimaju posebno mjesto u ovom popisu (kao što se može vidjeti na shematskom prikazu) jer definiraju konstituente na koje se odnose informacije ostalih modula iz istog entiteta. Oni određuju strukturu verbalne interakcije na različitim nivoima, te osiguravaju potrebnu rekursivnost sustava. Sintaktički, hijerarhijski i referencijalni modul zauzimaju središnje mjesto ne samo u pojedinim entitetima (sintaktički modul u jezičnom entitetu, hijerarhijski u diskursivnom, a referencijalni u situacijskom), već i u cijelom modularnom sustavu, jer su i međusobno čvrsto povezani²⁴. Od svih modula, ova tri su najbolje opisana u ovoj prijelaznoj verziji (Roulet 1995).

²⁴ Od tri vrste modularne arhitekture – serijske, hijerarhijske i heterarhijske (Sabah 1989: 49) – ženevski model se, naime, opredijelio za treću, koja dozvoljava veze između svih modula (npr. između društvenog i semantičkog), ali i privilegira veze između pojedinih modula (npr. između sintaktičkog, hijerarhijskog i referencijalnog) kao i veze između modula koji pripadaju istim entitetima (npr. između leksičkog i semantičkog, ili između društvenog i interakcijskog).

Iako je na ovom stadiju ženevski model ponudio samo "inventar" modula bitnih za opis verbalne interakcije i njihov sumaran opis, prelazak na modularni pristup označio je veliki korak naprijed u pravcu ujednačavanja metoda, postavki i terminologije preuzetih iz različitih izvora. Jedan od važnih principa modularnog pristupa jeste, naime, princip prenosivosti (*transportabilité*, Nølke 1994: 270), koji otvara mogućnost prenošenja postavki iz drugih modela i njihovog integriranja i prilagođavanja odgovarajućem modelu modularnog tipa. Međutim, ova verzija modela, podložna stalnim promjenama²⁵, nije još stvorila čvrst temelj za analizu složene diskursivne organizacije.

Ovaj prijelazni model proširio je analizu na brojne nove dimenzije diskursa kako bi ukazao na njegovu kompleksnost i heterogenost. Izučavanje međusobnih veza između modula dovelo je do potrebe uvođenja novih kategorija, nazvanih "oblici organizacije" (*formes d'organisation*) (Roulet 1997: 149), jer nastaju kombinacijom modularnih informacija.

On je, osim toga, produbio deskripciju dimenzija obuhvaćenih prethodnim modelom. Ovo se u prvom redu odnosi na definiciju najmanje jedinice hijerarhijske strukture, kao preduvjet razgraničenja hijerarhijske dimenzije u odnosu na sintaktičku. Dok su najveće jedinice hijerarhijske strukture diskursa ostale iste kao u prvoj verziji modela (*incursion, transaction, échange*), što je isključilo mogućnost razgraničenja hijerarhijske i referencijalne dimenzije, pojam govornog čina (*acte de langage*) je pod utjecajem radova Rubattela (1987), Auchlina (1990) i Berrendonnera (1990)²⁶ zamijenjen pojmom diskursivnog čina (*acte discursif*). Analizom pojedinih rečeničnih konstituentata, a ne isključivo rečenica, kao zasebnih diskursivnih činova, omogućeno je razgraničenje hijerarhijske i sintaktičke dimenzije, ali je odbačena (doduše samo djelimično) i Pikeova teza o postojanju kontinuiteta između jezičnih i diskursivnih jedinica. Time je prva verzija ženevskog modela pretrpjela značajne modifikacije.

4. Model i instrument analize organizacije diskursa (Roulet 1999, 2000, 2001, Roulet & Filliettaz & Grobet 2001, Roulet 2002)

Preispitivanje Pikeove teze nije, međutim, značilo i vraćanje na snagu Benvenisteove distinkcije između ustrojstva jezika i ustrojstva diskursa. Naime, dvadeset-

²⁵ Primjerice, u jednom od kasnijih tekstova posvećenih, između ostalog, prikazu modela, broj modula će biti smanjen na trinaest (Roulet 1996: 12–13).

²⁶ Rubattel je pokazao da govorni čin koji se realizira u obliku rečenice, glavne ili zavisne, ne predstavlja najmanju diskursivnu jedinicu. Naime, i neke prepozicijske sintagme, kao što je sintagma *Usprkos kiši* u intervenciji *Usprkos kiši, on je izašao*, čine, kao i odgovarajuća zavisna rečenica *Iako je padala kiša*, zaseban diskursivni čin, koji može sa glavnim diskursivnim činom *On je izašao* uspostaviti relaciju kontra-argumenta. Rubattel je nazvao ovakve sintagme polu-činovima (*semi-actes*). Auchlin je predložio da se i dislocirane sintagme u frontalnoj poziciji (česte u govornom jeziku) tretiraju kao zasebni diskursivni činovi subordinirani u odnosu na diskursivnu jedinicu koja odgovara ostatku rečenice. Berrendonner je definirao najmanju diskursivnu (odnosno "makrosintaktičku") jedinicu, *énonciation*, na osnovu analize tragova prolaska kroz diskursivnu memoriju.

togodišnja istraživanja strukture diskursa potvrdila su, s jedne strane, Pikeovu tvrdnju o postojanju hijerarhijske strukture na jezičnom i na tekstualnom nivou (ali i na nivou prakseoloških predodžbi)²⁷, a s druge strane, Benvenisteovu tezu o nepostojanju kontinuiteta između te dvije, odnosno (prema ovom najnovijem modelu) tri strukture. Deskripcija glavnih modula – sintaktičkog, hijerarhijskog i referencijalnog – koji osiguravaju rekursivnost modela jer omogućavaju produkciju neograničenog broja sintaktičkih, tekstualnih i prakseoloških struktura, nametnula je i potrebu za redefiniranjem tekstualnih jedinica kao preduvjetom za razgraničene prakseološke, tekstualne i sintaktičke dimenzije diskursa.

Još je važnije, međutim, da je sama koncepcija modela revidirana. Zbog nemogućnosti da se otkriju zakonitosti funkcioniranja složene organizacije diskursa jednostavnim dodavanjem novih modula već postojećim, ženevski model je pribjegao modularnoj analizi kompleksnih sustava koju je razvio Simon (1962). Prema Simonovom modelu svaki složeni sustav moguće je, najprije, razložiti na bazične sustave informacija ili module. Kombinacijom ovih modularnih informacija mogu se, zatim, opisati jednostavniji oblici organizacije. Najzad, kombinacija modularnih informacija i/ili onih organizacijskih omogućuje deskripciju složenih oblika organizacije.

Primijenjen na organizaciju diskursa, ovakav modularni pristup doveo je do definiranja pet bazičnih sustava informacija. Svaki od njih odgovara jednoj od dimenzija diskursa: leksičkoj, sintaktičkoj, hijerarhijskoj, referencijalnoj i interakcijskoj (prve dvije čine jezičnu, treća tekstualnu, a posljednje dvije situacijsku komponentu diskursa):

– Leksički modul (*module lexical*) definira konceptualno značenje leksema sa referencijalnim sadržajem (*stol, jesti, plav* itd.), ali i proceduralno značenje oblika kao što su deiktike (*ja, ovdje, danas* itd.) i konektori (*dakle, jer, iako* itd.), koji daju instrukcije o informacijama u diskursivnoj memoriji potrebnim za interpretaciju diskursa.

– Sintaktički modul (*module syntaxique*) sadrži pravila o kategorijama i konstrukciji svih klauza u upotrebi u jednom jeziku ili jezičnom varijetetu, te instrukcije za interpretaciju diskursa koje daju određeni morfemi, kao što su anafore i glagolska vremena.

– Hijerarhijski tekstualni modul (*module hiérarchique textuel*) definira kategorije i pravila koja omogućuju produkciju hijerarhijske strukture svih mogućih tekstova. On razlikuje tri kategorije konstituenata – tekstualnu razmjenu, intervenciju i čin – i počiva na principu rekursivnosti (intervencija se može sastojati od konstituenata višeg, istog i nižeg ranga)²⁸.

– Referencijalnim modulom (*module référentiel*) obuhvaćene su mentalne predstave (konceptualne i prakseološke prirode) aktivnosti, bića i predmeta koji čine

²⁷ Sve do najnovije verzije modela pridjev “diskursivni” odnosio se i na tekstualnu i na prakseološku dimenziju diskursa, koje nisu bile razgraničene.

²⁸ Što se tiče inkurzije i tranzakcije, one su u ovoj najnovijoj verziji, zajedno sa epizodom (*épisode*), fazom (*phase*) i minimalnom radnjom (*action minimale*), konstituenti prakseološke strukture verbalne interakcije, koja je razgraničena od njene tekstualne hijerarhijske strukture.

svijet u kome diskurs nastaje i svijet o kome diskurs govori, odnosno njihovu specifičnu realizaciju u određenoj situaciji i u određenom diskursu.

– Interakcijski modul (*module interactionnel*) definira parametre određene interakcije, kao što su vrsta kanala, broj sudionika, vremenska i prostorna udaljenost između njih, te mogućnost reakcije na određenu intervenciju²⁹.

Kombinacijom ovih pet vrsta modularnih informacija, prema određenim pravilima (*règles de couplage*)³⁰, moguće je opisati elementarne oblike organizacije diskursa, njih ukupno sedam:

– Fono-prozodijska ili grafička organizacija (*organisation phono-prosodique ou graphique*) rezultat je kombinacije modularnih informacija leksičke i sintaktičke prirode: analiza fono-prozodijske organizacije usredotočena je na bazičnu prozodij-sku strukturu³¹.

– Semantička organizacija (*organisation sémantique*) također je rezultat kombinacije modularnih informacija leksičke i sintaktičke prirode: analiza semantičke organizacije usredotočena je na semantičke predstave, odnosno logičke forme (*formes logiques*) klauza, kao jedan od ulaznih podataka za analizu inferencijalnih procesa.

– Relacijska organizacija (*organisation relationnelle*), usmjerena na odnose između konstituenata hijerarhijske strukture i informacija u diskursivnoj memoriji, rezultat je kombinacije informacija koje potiču iz hijerarhijskog modula (vezanih za definiciju tekstualnih jedinica), leksičkog i sintaktičkog modula (informacije o prisustvu konektora i sintaktičkih konstrukcija koje ukazuju na odnose između konstituenata hijerarhijske strukture) i iz referencijalnog modula (radi se o informacijama vezanim za svijet diskursa, pohranjenim u diskursivnoj memoriji).

– Informacijska organizacija (*organisation informationnelle*) definira topik (*topique*) i predmet diskursa (*propos*), kombinirajući informacije tekstualne, jezične i/ili referencijalne prirode.

²⁹ Budući da su jezične dimenzije srazmjerno daleko bolje opisane od tekstualne, a pogotovo od situacionih dimenzija, ženevski model se usredotočio na deskripciju ovih posljednjih. Prakseološki aspekt referencijalne dimenzije detaljno je opisao Filliettaz (1997, 2000), dok se interakcijskom dimenzijom bavio Burger (1997). Temeljne dimenzije modela (sintaktička, hijerarhijska i referencijalna) također su razgraničene, kao i tipovi odnosa (semantički, tekstualni i prakseološki) između njihovih konstituenata (Roulet 2002).

³⁰ Rouletova "pravila kombiniranja" i "oblici organizacije" imaju neke sličnosti sa Nølkeovim "metapравilima" i "supermodulima", iako Roulet razlikuje dva nivoa oblika organizacije (elementarni i složeni), a Nølke samo jedan (supermodul) (Nølke 2000: 34). Međutim, osim osnovnih principa modularnog pristupa, ova dva modela i nemaju puno toga zajedničkog. Nølke, sljedbenik Saussureove lingvistike jezika, bavi se strukturom "idealnog diskursa" (*discours idéal*), "diskursa koji pripada jeziku, a koji može biti definiran kao apstrakcija autentičnog diskursa kojim se bavi Roulet" (Nølke 2000: 30). Budući da je "idealni diskurs determiniran isključivo jezičnim ograničenjima" (*ibid.*), Nølkeov model usredotočen je na tri jezične komponente diskursa (sintaktičku, logičko-semantičku i semantičko-pragmatsku).

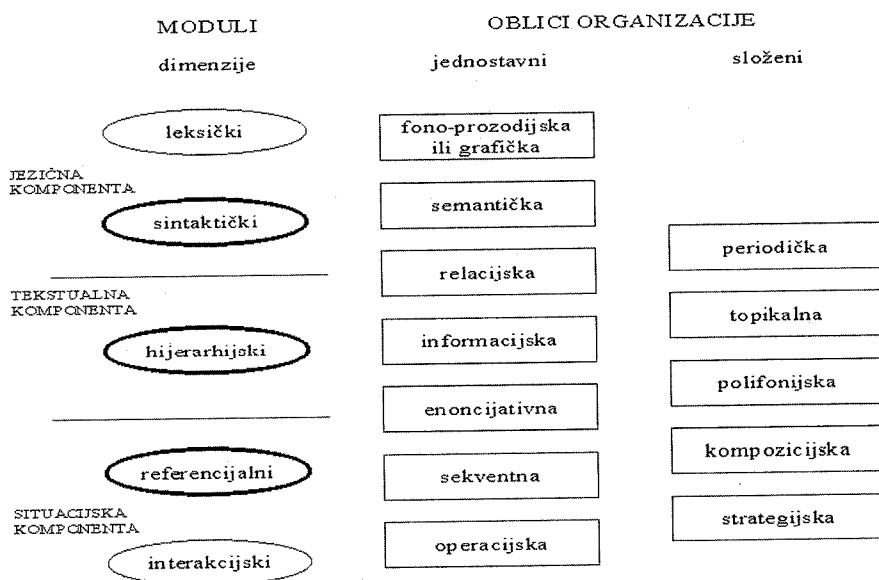
³¹ Ova bazična prozodijska struktura, odnosno analiza na potencijalne intonativne grupe (*groupes ou syntagmes intonatifs*) i fonološke iskaze (*mouvements intonatifs ou énoncés phonologiques*), može biti podvrgnuta procesu restrukturiranja, pod utjecajem fonetskih, semantičkih, pragmatičkih ili psiholoških faktora (Ferrari & Auchlin 1995, Grobet 1997).

– Enoncijativna organizacija (*organisation énonciative*) uspostavlja razliku između segmenata govornikovog/pišćevog diskursa (*discours produits*) i segmenata tuđeg/tuđih diskursa (*discours représentés*) na osnovu kombinacije modularnih informacija jezične, interakcijske i referencijalne prirode.

– Sekventna organizacija (*organisation séquentielle*) rezultat je kombinacije informacija koje potiču iz hijerarhijskog i referencijalnog modula: analiza sekventne organizacije usmjerena je na tipične diskursivne sekvence (narativnu, deskriptivnu i deliberativnu).

– Operacijska organizacija (*organisation opérationnelle*) počiva na kombinaciji modularnih informacija hijerarhijske i referencijalne prirode, objedinjujući deskripciju verbalne i prakseološke dimenzije diskursa³².

Model modularne analize (Roulet 2001b: 51)

³² S obzirom na složenost problematike (a i na težnju ženevskog modela za detaljnom sveobuhvatnom analizom autentičnih diskursa, po mogućnosti u njihovom *integralnom* obliku, a nikako ne iskaza fabriciranih za potrebe analitičara), ovdje nažalost ne bi bilo prikladno kratkim primjerima potkrijepiti definicije pojedinih dimenzija i oblika organizacije. Zainteresiranim čitateljima preporučamo poglavlje “Une approche modulaire de la complexité de l’organisation du discours” knjige *Approches modulaires: de la langue au discours* (Roulet 2000), zatim djelo grupe autora (Roulet & Filliettaz & Grobet 2001) u kojem je modularni dispozitiv prezentiran u cijelosti, kao i detaljne opise pojedinih oblika organizacije diskursa: operacijske (Filliettaz 2000), informacijske (Grobet 1999), relacijske (Rossari 1993, 2000), fono-prozodijske (Ferrari & Auchlin 1995, Grobet 1997) i enoncijativne (Perrin 1995).

Konačno, složeni oblici organizacije diskursa rezultat su kombinacije modularnih informacija i/ili informacija vezanih za oblike organizacije diskursa:

– Kompozicijska organizacija (*organisation compositionnelle*) usmjerena je na oblike i funkciju tipičnih sekvenci opisanih u sekventnoj organizaciji, a rezultat je kombinacije modularnih informacija (hijerarhijske, referencijalne i jezične prirode) sa informacijama koje se odnose na sekventnu i relacijsku organizaciju.

– Periodička organizacija (*organisation périodique*) bavi se punktuacijom diskursa, a rezultat je kombinacije modularnih informacija hijerarhijske prirode sa informacijama vezanim za fonoprozodijsku strukturu.

– Topikalna organizacija (*organisation topicale*) analizira način na koji se informacije aktivirane u diskursu nadovezuju jedna na drugu, a na osnovu kombinacije modularnih informacija hijerarhijske, referencijalne i jezične prirode sa informacijama koje se odnose na informacijsku i inferencijalnu organizaciju.

– Polifonijska organizacija (*organisation polyphonique*), usredotočena na oblike i funkcije segmenata opisanih u enoncijativnoj organizaciji, rezultat je kombinacije svih pet tipova modularnih informacija sa informacijama vezanim za relacijsku, topikalnu i inferencijalnu organizaciju.

– Najzad, strategijska organizacija (*organisation stratégique*) bavi se distancom između sudionika u interakciji, a počiva na kombinaciji svih pet vrsta modularnih informacija sa informacijama koje se odnose na relacijsku i topikalnu organizaciju.

Zahvaljujući primjeni modularnog pristupa, ova najnovija, relativno stabilizirana verzija ženevskog modela, stavila je analizi diskursa na raspolaganje jedan sofisticiran instrument analize složene diskursivne organizacije, čiji je značaj višestruk. Radi se najprije o *instrumentu predstavljanja* složene organizacije diskursa – već i sumaran opis dimenzija i oblika organizacije omogućuje da se stekne predstava o složenosti diskursa promatranog iz modularne interakcijske perspektive: diskurs čini jedinstvo situacijske, tekstualne i jezične komponente verbalne interakcije. Kao *instrument deskripcije*, on se može primijeniti na analizu “različitih nivoa organizacije diskursa i njihovih međusobnih veza” te ukazati na “heterogenost diskursa, koji često predstavlja kombinaciju različitih tipova sekvenci”, pa time ispunjava preostala dva od “četiri zahtjeva na koja bi morao odgovoriti model sustavne analize složene strukture diskursa” (Roulet 1991: 53). Konačno, kao *instrument razvoja*, on nudi okvir za formuliranje novih problema koje pred analitičara postavlja analiza autentičnih diskursa, kao i za preispitivanje i eventualnu modifikaciju postojećih postavki.

Zaključak

Ženevski model analize diskursa nastao je kao odgovor na teorijsku i praktičnu potrebu za jednim globalnim modelom i instrumentom analize koji bi objedinio jezičnu, tekstualnu i situacijsku komponentu diskursa, povezao teorijska razmišljanja sa empirijskom analizom, te doprinio, kroz otkrivanje zakonitosti na kojima počiva organizacija diskursa, razvijanju diskursivne učinkovitosti, odnosno sposobnosti stvaranja i interpretiranja diskursa (*compétence discursive*), potrebne u različitim oblastima ljudskog djelovanja. Stoga se njegov značaj sastoji prije svega u tome što je integriranjem različitih koncepcija analize pojedinih aspekata diskursa u jedan globalni model analize složene diskursivne organizacije učvrstio mjesto analize diskursa među jezičnim znanostima.

Teorijski značaj modularnog pristupa leži u postupnosti metoda analize, od bazičnih sustava informacija ili modula, preko elementarnih oblika organizacije do složenih oblika organizacije diskursa. Ženevski model uspostavio je, osim toga, važnu distinkciju između apstraktne dekontekstualizirane predstave diskursa i njegove konkretne realizacije u određenoj situaciji, na osnovu analize autentičnih diskursa, a ne iskaza fabriciranih za potrebe analitičara.

Praktični značaj ženevskog modela sastoji se u tome što je analizi diskursa, ali i drugim disciplinama³³, stavio na raspolaganje jedan precizan i sofisticiran instrument analize koji se može primijeniti na deskripciju i interpretaciju različitih produkata diskursivne aktivnosti. Njegova primjena može biti selektivna, odnosno usmjerena na pojedine dimenzije ili oblike organizacije diskursa u cilju njihove potpunije deskripcije, ali i globalna, uključujući sve bitne segmente određenog diskursa, diskursivnog tipa ili diskursivnog žanra.

Modularni pristup dao je ženevskom modelu određeni broj prednosti u odnosu na druge modele analize, ali ga stavio i pred veliki izazov hvatanja ukoštac sa kompleksnošću diskursivnih fenomena³⁴. Ukoliko se u budućnosti uspije sačuvati njegova glavna prednost – objedinjujući karakter – ovaj bi model mogao omogućiti da se u potpuno novom svjetlu osmisle i šire sagledaju diskursivni fenomeni koji se u drugim modelima izučavaju samo pojedinačno.³⁵

³³ Roulet (1999) je ilustrirao, na primjeru didaktike, mogućnosti primjene ženevskog modela u razvijanju sposobnosti stvaranja i interpretiranja različitih tipova diskursa na maternjem i stranom jeziku.

³⁴ U kritičkoj ocjeni ženevskog modela Véronique Traverso inzistira na potrebi da se bolje iskoristi njegov objedinjujući karakter. "L'élaboration d'un tel modèle répond à une des critiques les plus récurrentes faites à l'analyse de discours à propos du foisonnement des approches, de la difficulté à les concilier et à articuler leurs résultats. Ce grand modèle intégrateur soulève néanmoins différents problèmes liés en particulier, au niveau de son élaboration, à la complexité de certains des modules et surtout à la difficulté de formuler toutes les règles de couplage articulant les différents modules et formes d'organisation. Au niveau de son utilisation comme outil descriptif, la principale difficulté soulevée par un tel modèle est de parvenir à ne pas le recloisonner en se cantonnant dans une des dimensions, donc à rentabiliser son caractère intégrateur" (Charaudeau & Maingueneau *et al.* 2002: 389).

³⁵ Željela bih izraziti zahvalnost dr. sc. Mirku Petiju, dr. sc. Josipu Siliću, dr. sc. Draženu Vargi i mr. sc. Ivanu Markoviću, koji su pažljivo pročitali ovaj rad. Njegova konačna verzija duguje mnogo njihovim sugestijama.

Bibliografija

- Adam, J.-M. (1999) *Linguistique textuelle. Des genres de discours aux textes*, Paris, Nathan.
- Auchlin, A. (1993) *Faire, montrer, dire. Pragmatique comparée de l'énonciation en français et en chinois*, Berne, Lang.
- Auchlin, A. & Zenone, A. (1980) Conversations, actions, actes de langage: éléments d'un système d'analyse, *Cahiers de linguistique française*, 1, 6–41.
- Austin, J. L. (1970) *Quand dire, c'est faire*, Paris, Seuil.
- Bakhtine, M. (1977) *Le marxisme et la philosophie du langage*, Paris, Minuit.
- Bally, C. (1913) *Ferdinand de Saussure et l'état actuel des recherches linguistiques*, Genève, Atar.
- Bally, C. (1944) *Linguistique générale et linguistique française*, Berne, Francke, 4me éd. rev. et corr.
- Benveniste, E. (1966) *Problèmes de linguistique générale*, I, Paris, Gallimard.
- Benveniste, E. (1974) *Problèmes de linguistique générale*, II, Paris, Gallimard.
- Berrendonner, A. (1983) "Connecteurs pragmatiques" et anaphores, *Cahiers de linguistique française*, 5, 215–246.
- Berrendonner, A. (1990) Pour une macro-syntaxe, *Travaux de linguistique*, 21, 25–36.
- Burger, M. (1997) Positions d'interaction: une approche modulaire, *Cahiers de linguistique française*, 19, 11–46.
- Charaudeau, P. (1989) Le dispositif socio-communicatif des échanges langagiers, *Verbum*, XII, 13–25.
- Charaudeau, P. & Maingueneau, D. (éds) (2002) *Dictionnaire d'Analyse du Discours*, Paris, Seuil.
- Charolles, M. & Combettes, B. (1999) Contribution pour une histoire récente de l'analyse du discours, *Langue française*, 121, 76–116.
- Ducrot, O. (1980) *Les mots du discours*, Paris, Les Editions de Minuit.
- Ferrari, A. & Auchlin, A. (1995) Le point: un signe de ponctualisation, *Cahiers de linguistique française*, 17, 35–56.
- Filliettaz, L. (1997) Des enjeux actionnels dans les interactions verbales: une définition de la dimension référentielle du discours, *Cahiers de linguistique française*, 19, 47–82.
- Filliettaz, L. (2000) *Actions, activités et discours*, Genève, Thèse de doctorat.
- Franck, D. (1980) *Grammatik und Konversation*, Königstein, Scriptor.
- Goffman, E. (1973) *La mise en scène de la vie quotidienne*, vol. II, *Les relations en public*, Paris, Minuit.
- Goffman, E. (1974) *Les rites d'interaction*, Paris, Minuit.
- Grice, H. P. (1979) Logique et conversation, *Communications*, 30, 57–72.
- Grobet, A. (1997) La ponctuation prosodique dans les dimensions périodique et informationnelle du discours, *Cahiers de linguistique française*, 19, 83–123.
- Grobet, A. (2000) *L'identification des topiques dans les dialogues*, Genève, Thèse de doctorat.

- Jakobson, R. (1963) Linguistique et poétique, in: *Essais de linguistique générale*, tome I, Paris, Minuit, 209–248.
- Kerbrat-Orecchioni, C. (1990) L'organisation structurale des conversations, in: *Les interactions verbales*, vol. I, Paris, Colin, 193–278.
- Labov, W. & Fanshel, D. (1977) *Therapeutic Discourse*, New York, Academic Press.
- Nølke, H. (1994) *Linguistique modulaire: de la forme au sens*, Louvain, Editions Peeters.
- Nølke, H. (2000) Linguistique modulaire: principes méthodologiques et applications, in: Adam, J.-M. & Nølke, H. (éds), *Approches modulaires: de la langue au discours*, Lausanne, Delachaux & Niestlé, 17–73.
- Perrin, L. (1995) Du dialogue rapporté aux reprises diaphoniques, *Cahiers de linguistique française*, 16, 211–240.
- Pike, K. (1967) *Language in Relation to a Unified Theory of the Structure of Human Behavior*, La Haye – Paris, Mouton.
- Reboul, A. & Moeschler, J. (1998) *Pragmatique du discours*, Paris, Colin.
- Rossari, C. (1993) *Les opérations de reformulation*, Berne, Lang.
- Rossari, C. (2000) *Connecteurs et relations de discours: des liens entre cognition et signification*, Nancy, Presses Universitaires de Nancy.
- Roulet, E. (1981) Echanges, interventions et actes de langage dans la structure de la conversation, *Etudes de linguistique appliquée*, 44, 5–39.
- Roulet, E. (1985) De la conversation comme négociation, *Le Français d'aujourd'hui*, 71, 7–13.
- Roulet, E. (1986) Complétude interactive et mouvements discursifs, *Cahiers de linguistique française*, 7, 169–188.
- Roulet, E. (1987) Complétude interactive et connecteurs reformulatifs, *Cahiers de linguistique française*, 8, 111–140.
- Roulet, E. (1988) Variations sur la structure de l'échange langagier dans différentes situations d'interaction, *Cahiers de linguistique française*, 9, 27–37.
- Roulet, E. (1991) Vers une approche modulaire de l'analyse du discours, *Cahiers de linguistique française*, 12, 53–81.
- Roulet, E. (1995) Etude des plans d'organisation syntaxique, hiérarchique et référentiel du dialogue: autonomie et interrelations modulaires, *Cahiers de linguistique française*, 17, 123–140.
- Roulet, E. (1996) Une description modulaire de l'organisation topicale d'un fragment d'entretien, *Cahiers de linguistique française*, 18, 11–32.
- Roulet, E. (1997) L'organisation polyphonique et l'organisation inférentielle d'un dialogue romanesque, *Cahiers de linguistique française*, 19, 149–179.
- Roulet, E. (1999) *La description de l'organisation du discours. Du dialogue au texte*, Paris, Didier.
- Roulet, E. (2000) Une approche modulaire de la complexité de l'organisation du discours, in: Adam, J.-M. & Nølke, H. (éds), *Approches modulaires: de la langue au discours*, Lausanne, Delachaux & Niestlé, 187–257.

- Roulet, E. (2001a) De la linguistique de la langue à l'analyse du discours, in: Roulet, E. & Filliettaz, L. & Grobet, A., *Un modèle et un instrument d'analyse de l'organisation du discours*, Berne, Lang, 11–26.
- Roulet, E. (2001b) Un modèle et un instrument d'analyse, in: Roulet, E. & Filliettaz, L. & Grobet, A., *Un modèle et un instrument d'analyse de l'organisation du discours*, Berne, Lang, 27–52.
- Roulet, E. (2002) De la nécessité de distinguer des relations de discours sémantiques, textuelles et praxéologiques, in: Andersen, H. L. & Nølke, H. (éds), *Macro-syntaxe et macro-sémantique: Actes du colloque international d'Århus*, 17–19 mai 2001, Berne, Lang, 141–165.
- Roulet, E. & Auchlin, A. & Moeschler, J. & Rubattel, C. & Schelling, M. (1985) *L'articulation du discours en français contemporain*, Berne, Lang.
- Roulet, E. & Filliettaz, L. & Grobet, A. (avec la collaboration de M. Burger) (2001) *Un modèle et un instrument d'analyse de l'organisation du discours*, Berne, Lang.
- Rubattel, C. (1987) Actes de langage, semi-actes et typologie des connecteurs pragmatiques, *Linguisticae investigationes*, XI, 379–404.
- Sabah, G. (1989) *L'intelligence artificielle et le langage*, vol. II, *Processus de compréhension*, Paris, Hermès.
- Sacks, H. (1992) *Lectures on Conversation*, Oxford, Blackwell.
- Saussure, F. de (1995) *Cours de linguistique générale*, Paris, Payot & Rivages.
- Schegloff, E. (1996) Turn Organisation: One Intersection of Grammar and Interaction, in: Ochs, E. & Schegloff, E. A. & Thompson, S. A., *Interaction and Grammar*, Cambridge, Cambridge University Press, 52–133.
- Searle, J. (1972) *Les actes de langage*, Paris, Hermann.
- Searle, J. (1982) *Sens et expression*, Paris, Minuit.
- Simon, H. A. (1962) The Architecture of Complexity, *Proceedings of the American Philosophical Society*, 106, 467–482; trad. fr. L'architecture de la complexité, in: Simon, H. A. (1974) *La science des systèmes*, Paris, Epi, 105–140.
- Sinclair, J. & Coulthard, J. M. (1975) *Towards an Analysis of Discourse*, Oxford, University Press.
- Sperber, D. & Wilson, D. (1989) *La pertinence*, Paris, Minuit.
- Šimunić, Z. (2000) *Analyse des dimensions référentielle, hiérarchique et syntaxique du discours de la presse écrite quotidienne*, Mémoire de DEA, Université de Genève.

LE MODELE GENEVOIS D'ANALYSE DU DISCOURS DE TYPE MODULAIRE: GENESE, ENJEUX ET PERSPECTIVES

Résumé

Ce bref historique du modèle genevois d'analyse du discours, de sa première version (Roulet 1981, 1985, Roulet *et al.* 1985, 1986, 1987, 1988) à sa version actuelle (Roulet 1999, 2000, 2001, Roulet & Filliettaz & Grobet 2001, Roulet 2002) poursuit un double objectif:

– présenter le modèle le plus complet, et par conséquent, le plus représentatif de l'approche modulaire en analyse du discours;

– rendre compte, à travers cette présentation, de ses enjeux théorique et pratique.

La première partie de l'article (§ 1), consacrée aux principales sources du modèle (la tradition de l'Ecole de Genève, l'influence de courants analytiques anglo-saxons), vise à expliquer sa spécificité par rapport à d'autres modèles d'analyse du discours (tels les modèles appartenant aux Ecoles française ou allemande), à savoir: 1) la mise en évidence de la possibilité d'engendrer une infinité de structures discursives à partir d'un nombre limité de catégories et de principes; 2) la mise en valeur du caractère dynamique des structures hiérarchiques textuelles, issues d'un processus de négociation sous-jacent à toute interaction; 3) un intérêt pour des discours authentiques, monologiques et dialogiques, écrits et oraux, littéraires et non-littéraires et 4) son caractère intégrateur permettant de rendre compte de la complexité et de l'hétérogénéité du discours.

La deuxième partie vise à décrire les différentes étapes dans l'élaboration du modèle (§ 2, § 3, § 4), leurs principaux apports, ainsi que des difficultés qui ont marqué son évolution vers un modèle global, intégrant aujourd'hui, dans une perspective cognitive interactionniste, les dimensions linguistiques, textuelles et situationnelles de l'organisation du discours.

Ključne riječi: analiza diskursa, modularnost, interakcija, kompleksnost, multidimensionalnost, ženevski model

Mots-clés: analyse du discours, modularité, interaction, complexité, multidimensionalité, modèle genevois